

אימהות מתגעגעות לחבק

מעולם לא נאלצה ישראל להתמודד עם סיטואציה של עשרות חטופים המוחזקים בידי האויב כולל ילדים, נשים ומבוגרים. **אפרת אברהם-ליבנה**, דוברת האוניברסיטה הפתוחה, אשר אחיה בני ז"ל נחטף ללבנון על ידי החיזבאללה בדיוק 23 שנים לפני אירועי אוקטובר האחרון, ואשר גופתו הושבה לארץ אחרי שלוש וחצי שנים בשבי במסגרת עיסקה, ממליצה למשפחות החטופים לא לשבת בשקט ולא להרפות אף לא לרגע אחד. ולמדינה היא ממליצה לקחת יותר אחריות.

אפרת אברהם-ליבנה, דוברת האוניברסיטה הפתוחה, נושאת את זכרון האירועים הקשים הללו מדי יום, מרצה בהתנדבות כדי לחנך דורות של בני נוער, לוחמים ואזרחים על החשיבות בגיבוש אסטרטגיה לטיפול במשברי חטופים, ונושאת בליבה את כאב אובדנו של אחיה בני ושל אביה חיים, שהצער הכריע אותו והוא נפטר 14 שנים אחר כך ממחלת הסרטן.

"היינו ארבע משפחות (אברהם, אביטן, סואעד וטננבוים) והקשר שלנו היה עם יחידת שו"ן – מתאם השבויים והנעדרים, שמטעמו הצמידו לכל משפחה קצין מילואים שליווה אותנו", מספרת אפרת. "זה מאוד שונה מהיום, כי כל ההתנהלות היתה מול הקצין הזה ששימש איש קשר, וכך נחסך מהמשפחות כיתות הרגליים בין אנשי קשר שונים והניסיון להבין איזה מסר ומגיע מאיזה כיוון. איש הקשר שלנו הביא לבית של ההורים שלי פקס ענק וכל הישיבות והתיאומים נעשו בדרך זו. כמובן, הסיטואציה היתה פחות מורכבת: היינו רק שלוש משפחות, לא עשרות אזרחים וחיילים ואפילו אזרחים זרים כמו שיש עכשיו. המורכבות של אירועי החטיפה היום בלתי נסבלת".

גם הזירה התקשורתית היתה שונה. הרבה פחות מבוזרת. נכון, ובעיקר לא היו רשתות חברתיות, שתורמות לפילוג ומאפשרות שיח מכפיש. המשפחות שלנו היו בקונצנזוס

"בני/ בני שלי/ גדלת/ ואתה תמיר ויפה/ ענו וצנוע/ שקט ובוטח/ אתה! כל שאני רציתי להיות. ואני לא ישן בלילות/ מזיל דמעה מגעגעוע/ וכולי תקווה/ כי במהרה תפשוט מדיך/ אל נחלתי נחלתך/ תחזור"

מתוך "בן" שכתב חיים אברהם ז"ל לבנו החטוף בני

מ"ר בני אברהם ז"ל נחטף בצהרי יום שבת במהלך סיור מבצעי שגרתי בפיקודו לאורך הר דב, בפאתי כפר שבעא. התאריך, המצמרה, היה שבעה באוקטובר, שנת 2000. לצידו של בני היו גם הגשש עומר סוואעד ומפעיל המאג עדי אביטן. כשהגיע הסיור לנקודת דיווח ק.ד. 590, המתין להם מארב של טרוריסטים מארגון חיזבאללה. המחבלים הצליחו להפעיל מטען כלימגור על רכב הסופ"שית שבו נסעו בני, עומר ועדי. חיילי הסיור נפצעו קשה ונחטפו פצועים על ידי אנשי החיזבאללה לתוך לבנון. לימים נקבע מותם ביום החטיפה, אולם במשך זמן ממושך מאוד לא ידעו בני המשפחה מה מצבם. המאבק הגלובלי שבו השתתפו נציגי שלוש המשפחות, ביחד עם משפחתו של החטוף אלחנן טננבוים, הלך והתעצם, והביא בסופו של יום, אחרי שלוש ושנים וחצי מורטות עצבים להשבת שלוש גופות החיילים במסגרת עיסקה ביחד עם שחררו של האזרח אלחנן טננבוים, שנחטף כמה ימים אחריהם.

בזכות המאבק העיקש והאינטנסיבי של המשפחות וכן בעקבות משא ומתן עיקש בראשותו של האלוף במילואים אילן בירן, שקיימה מדינת ישראל בסיוע משרד החוץ הגרמני, הוחזרו גופותיהם של בני ושל חבריו עומר ועדי ביום 29.1.2004 לקבורה בישראל.

בני אברהם עם אביו חיים אברהם, בשירותו הצבאי בחיל הנדסה, 1999 (באדיבות המשפחה)

מחאת הורי חטופים בירושלים אחרי 148 יום בשבי (SOPA Images Limited / Alamy Stock Photo)

בבזק), יכולנו להרים טלפון ישר, ללא סוללה של מתווכים באמצע. כל התהליך היה הרבה יותר פשוט. צריך לזכור שבני וחבריו לא היו אזרחים, אז התמסורת התקשורתית נעשתה דרך דובר צה"ל. יש בכך יתרונות כי דובר צה"ל לא מדליף סתם על ימין ועל שמאל. כיום, בגלל שיש הרבה אזרחים, הרבה מאוד מתעבורת המידע נעשית באמצעות התקשורת, ואז יש תמיד סכנה למניפולציות, אי דיוקים או מסרים מעוותים שחודרים לציבור. במקרה שלנו כן זכור לי מקרה אחד של פייק ניוז שקשור באחי וחבריו: נולדה שמועה שהחיילים היו שותפים בעסקת סמים מעבר לגבול. אבל דובר צה"ל הפריך את זה די מהר, למרות שלקצונה הבכירה היה מאוד נוחה שקיימת השמועה הזו באוויר...

מה העצה הכי טובה שאת יכולה לתת למשפחות מניסיון הרב והמצער בתחום?

"המשפחות צריכות להבין קודם כל שזאת ריצה למרחקים ארוכים ושצריך הרבה אורך רוח. אסור בתכלית האיסור להפסיק את החיים. להיפך, צריך שיהיה סדר יום וצריך

מוחלט, ולא נשמעו הרחשים הבעייתיים והניסיונות לפלג ביניהן או לתקוע ביניהן טריז כמו עכשיו.

ראש הממשלה נתניהו מתנהל באופן לא אחיד מול החטופים כיום. מחד נפגש עימם ומצהיר על מחויבות לשחרורם, אך מאידך גורמים מטעמו מביעים הסתייגות מהמסרים של חלקם, ויש גם טענות למסרים "מאיימים" המגיעים מכיוון ראש הממשלה שלפיהם מחאה נגד הממשלה תפגע בסיכויים לשחרר חטופים. איך זה היה בתקופתכם?

במהלך המגעים לשחרור בני ז"ל וחבריו כיהנו שני ראשי ממשלה, קודם אהוד ברק ואז אריאל שרון. אני חייבת להגיד ששניהם היו מאוד מחויבים למשפחות. הם היו נפגשים איתנו לא מעט, וגם הנציגים שלהם היו נפגשים איתנו והיינו מקבלים עדכון, בדרך כלל אחת לחודש, לגבי הסטטוס של השיח. יעקב פרי, ראש השב"כ לשעבר מונה כאחראי על צוות המשא ומתן ואחריו מונה אילן בירן. מספרי הטלפון האישיים שלהם היו בידנינו, יכולנו ללכת אליהם ללישכה כל אימת שחשנו צורך (פרי היה מנכ"ל סלקום ובירן ישב

ההורים שלי דחקו בי להמשיך ללמוד ולעבוד ולא להפסיק את החיים האישיים שלי.

”המאבק שלנו נמשך שלוש שנים וחצי שבהן אם אתה לא ממשיך לחיות אתה פשוט נגמר, ולכן כשאני רואה הורים בטלוויזיה נקרע לי הלב. יש לי גוש של בכי בגרון אפילו עכשיו כשאני חושבת על זה. וראיתי איך זה גמר את אבא שלי. אמא שלי היא מחזיקה מעמד, אבל אבא שלי – הלב והגוף שלו לא עמדו בזה והוא חלה ונפטר. אני מאוד מאמינה בחיבור בין גוף לנפש – וחבל לי שכך אבי סיים את חייו.

את יכולה לתאר מעט מה עובר על משפחה בתקופה כזאת?

”קשה לנו מאוד לתפוס אבל זאת רכבת הרים מטורפת. מאבדים איזון ומאבדים שפיות. אני זוכרת שהייתי נוסעת באוטובוס לעבודה ושומעת שברדיו מדברים על החיילים החטופים, שאין התקדמות ואין עסקה ואין בדל של מידע... ואני יורדת מהאוטובוס וחשה תחושת כאב קשה ופורצת בבכי תמרורים כדי לשחרר את המועקה. והרגשתי הכי

להמשיך לעבוד. כי עם כל הכבוד למדינה שעוזרת ותומכת – בסוף צריך להחזיק בית וצריך גם לשקם אותך, לטפל בבני המשפחה האחרים ולדאוג לרווחתם. זה קודם כול. חשוב לי מאוד להעביר את המסר שצריך להמשיך ולתפקד, כי כך או כך מדובר באירוע עם עליות ומורדות שיכול להתארך הרבה זמן.

”גם במקומות העבודה חשוב לתפקד. אני אמנם מאמינה שמעסיקים נוטים לעזור לעובד שיש לו קרוב משפחה חטוף, ולהתחשב בהם ככל הניתן. ועדיין, חשוב מאוד שלפחות אחד מבני הזוג ימשיך לעבוד ושתמשיך להיכנס הכנסה לתא המשפחתי כי המאבק עצמו עולה כסף וזמן. אני ראיתי את ההורים שלי, למשל, ממשיכים לעבוד וזה מה שהחזיק אותם, כי היתה להם שגרת יום, ועיסוקים שלא קשורים לבני ומזל שכן, כי במקרה שלנו מדובר בשלוש שנים וחצי שנמשכו כמו נצח. אז אני פונה למשפחות ואומרת אל תעצרו את החיים שלכם, כי כאשר אהוביכם יחזרו מהשבי תצטרכו להיות מסוגלים להכיל אותם ולא להיות מפורקים לגמרי. אני הייתי אז סטודנטית צעירה לתואר שני בבר אילן –

יוגה לחטופים (Boaz Rottem / Alamy Stock Photo)

לא היו רשתות חברתיות, שתורמות לפילוג ומאפשרות שיח מכפיש. המשפחות שלנו היו בקונצנזוס מוחלט, ולא נשמעו הרחשים הבעייתיים והניסיונות לפלג ביניהן או לתקוע ביניהן טריז כמו עכשיו.

שאנשים מסתובבים איתם, כולל אישי ציבור וידוענים. המכירות של המרצ'יינדיז להכנסות למימון הפעילות – כל זה מבורך ומעורר השראה. אני מתנדבת כראש שבט אפיק בתנועת הצופים ביישוב שלי כוכב יאיר-צור יגאל ומעודדת את בני הנוער בשבט שלי לבקר בכיכר החטופים. מטה החטופים בקשר עם תנועות הנוער, הם מעודדים צעירים וצעירות להגיע לכיכר החטופים כל מוצ"ש באמצעות אוטובוסים שהם מארגנים. זה מעורר התפעלות עד כמה הם הצליחו להפוך את המשימה למערכת משומנת שעושה עבודה יוצאת מן הכלל".

עד כמה את פעילה עכשיו מול משפחות החטופים?

"לאורך כל התקופה שוחחתי עם נציגים של המשפחות, אני מבקרת תדיר בכיכר החטופים, ומשתתפת בפעילויות השונות כאחת העם. כאשר אני רואה מה המשפחות עוברות זה שובר לי את הלב, אני בוכה ומתייסרת. מצד שני, שבועיים אחרי טבח השבעה באוקטובר התגייסו עובדות ועובדים רבים של האוניברסיטה הפתוחה לפרויקט מטורף של צילום עדויותיהם של ניצולי מסיבת הנובה ועם בני משפחות החטופים באולפני שה"ם של האוניברסיטה הפתוחה. כשראיתי אותם באולפן לא פחדתי לא חשתי ממה שהם יספרו בראיונות כי הרגשתי שזו חובתי המוסרית וכי הייתי במקום שלהם בעבר. זו חוויה שלא אשכח כל החיים.

אבנר הופשטיין, עורך אסכולה, ואני בחרנו לפרסם את העדויות בגיליון 9 של "אסכולה". זה נתן לי המון כוח כי עשינו משהו היסטורי, לשמר את העדויות למען הדורות הבאים. הרגשתי שאנחנו חלק משרשרת חשובה שנותנת ערך מוסף למען החטופים, משפחותיהם ועבור הקורבנות שנרצחו.

בהמשך תירגמנו לאנגלית חלקים מהגיליון הזה שהכותרת 'כולנו זקוקים לנחמה' ונשיא האוניברסיטה ומחלקת גיוס משאבים חילקו את הגיליונות במסעם בארה"ב במפגשים עם קהילות יהודיות".

בתיה ארד, אימו של הנווט רון השבוי רון ארד, נושאת דברים בפתיחת הקונגרס הציוני בירושלים (לע"מ / אבי אוהיון)

בודדה בעולם, לא יודעת למי לפנות ועם מי לדבר כדי למצוא אות חיים מבני אחי.

"מטה משפחות החטופים עושה עבודה טובה מאוד, הנושא כל הזמן בתודעה ואני גאה במשפחות בפעילות הציבורית שלהן; הפעילות הענפה בכיכר החטופים, העצרות, ההפגנות, המיתוג המזוהה עם המאבק – הפעילות ברשתות החברתיות, עמודי אינסטגרם וטיקטוק אישיים לחטופים, מיזמים מרגשים בכל רחבי הארץ – לדוגמה תרגולי יוגה בכיכר עם חברות של כרמל גת, הדיסקית והסרט הצהוב

מטה משפחות החטופים עושה עבודה טובה מאוד, הנושא כל הזמן בתודעה. העצרות, ההפגנות, המיתוג המזוהה עם המאבק. מיזמים מרגשים בכל רחבי הארץ – לדוגמה תרגולי יוגה בכיכר עם חברות של כרמל גת, הדיסקית והסרט הצהוב שאנשים מסתובבים איתם, כולל אישי ציבור וידוענים. המכירות של פריטים להכנסות למימון הפעילות – כל זה מבורך ומעורר השראה.

"קל מאוד לפוליטיקאים לשבת במשרד הממוזג ולומר למשפחות 'אל תהיו פוליטיים' בזמן שהיקרים והאהובים שלהם (של הפוליטיקאים) בטוחים. אני חושבת שלא צריך להגיד למשפחות מה לומר ומה לא. הן יודעות הכי טוב מה טוב להן. ומשפחה שלא רואה את יקריה חוזרים לא יכולה ואסור לה לעצור.

מה זה 'לא פוליטי'? כבר שכחנו שיישובי וקיבוצי עוטף עזה הוקמו כדי להגן על מדינת ישראל באזור העוטף, והצעירים שחגגו במסיבת הנובה בקיבוץ רעים, קיבלו אישור והיתה הכל נעשה ברשות וסמכות המדינה והבגידה היא של המדינה ומוסדותיה, וזה שעכשיו חלקים מהשלטון מתנערים מהאחריות שלהם – אני פשוט לא מצליחה לתפוס את זה. זה לא נסבל".

"אחרי חטיפת שלושת החיילים – בתיה ארד, אמו של הנווט השבוי רון ארד, אמרה לאבא שלי 'חיים, אל תשב

איך אפשר שהמדינה תיערך יותר טוב? אצלנו המצב הוא שהחברה האזרחית התארגנה במהירות גם בתחום הזה (כמו ברוב התחומים) והמדינה בקושי מדדה מאחוריה.

"אני חושבת שהמדינה לא השכילה לקחת את המשבר הזה ולהפוך אותו לעניין מדינתי, וזאת על אף שמנהלת תקומה היתה אמורה לעשות זאת. אני חושבת שיש אספקטים במאבק למען החטופים שצריך להיות תלוי בציבור, ולא במדינה. אבל המדינה כן צריכה איש קשר שיעבוד מצידה וכן צריכה לתמוך ולדאוג לבריאותם ולרווחתם של משפחות החטופים. זוהי חובתה המוסרית כלפי אזרחיה.

אנחנו שומעים ממשפחות של חטופים שאומרים להם, אולי מזהירים אותם, לא להפוך את המאבק ל"עניין פוליטי". כמוכן, זה משרת את המדינאים כשאינן אצבע מאשימה ורק מדליקים נרות.

עסקת חילופי שלושה חיילי צה"ל שבויים ב-1,150 טוריסטים. בצילום, יוסף גרוף, אחד משלושת החיילים ששוחררו מתאחד מחדש עם בני משפחתו עם הגעתו לבסיס חיל האוויר בישראל, 1985 (לע"מ / חנניה (נינו) הרמן)

מזכ"ל האו"ם קופי ענאן במפגש עם משפחות החטופים, רגע לפני קבלת פרס נובל לשלום. בתמונה - חיים אברהם, אביו של בני, וציפורה אביטן, אימו של עדי, בבית הכנסת של אוסלו, דצמבר 2001 (באדיבות המשפחה)

אמא מחכה שהבן שלה ישוב הביתה. שלושת החיילים לא נלחמו על הגדר, לא הרימו נשק. הם ביצעו משימת סיוע בוצע אירוע טרור לכל דבר נגד חיילים שמגינים על הגדר. הטרימינולוגיה שבה השתמשנו היא המילה "חטופים" ולא "שבויים" – כי שבויים נשבים במלחמה, וישראל נסוגה מדרום לבנון ב־24.5.2000 כך שלכאורה המצב היה שלא התנהל עימות ישיר בין ישראל לחיזבאללה. ואותו הדבר קרה בשבעה באוקטובר".

מסר נוסף שדיברנו עליו כל הזמן הוא שהחיילים נחטפו על ידי אנשי חיזבאללה, תחת עינם הפקוחה של חיילי האו"ם במוצב יוניפ"ל בגזרת הר דב. באמצעות תמונות, מפות ותצלומי אוויר ביקשנו גם את התערבות האו"ם בהחזרתם הביתה. בעקבות הלחצים שהופעלו על ידי המשפחות ומשרד החוץ הישראלי, נפגשנו עם מזכ"ל האו"ם, קופי ענאן, רגע לפני שקיבל פרס נובל לשלום, שהורה על פתיחת חקירה ובדיקה מה קרה בשביעי באוקטובר במוצב יוניפ"ל בעת חטיפה.

האו"ם חקר את הקצינים וחיילי הגדוד הוודי שישבו בשעתו במוצב, פרסם דוח מקיף על המקרה והעביר למשפחות פריטים עם כתמי דם של החיילים שנמצאו ברכבי החטיפה שננטשו בדרום לבנון ונמצאו על ידי חיילי האו"ם.

בשקט. לעולם לעולם, אל תשב בשקט. אל תיתן שיסתמו לך את הפה. תמיד תדבר'. היא היתה אחד המודלים שלנו, ומודל אחר היה המקרה של החייל יוסק'ה גרוף, שנפל בשבי ב־1982 ושוחרר בעיסקת ג'יבריל. אמא שלו, מרים גרוף, לא הניחה ליצחק רבין ולשמעון פרס. היא שיעגה אותם שיעשו את העבודה שלהם ויחזירו את הבן שלה הביתה.

גם מאבקים העיקש מול המדינה של נחשון טבי ויורם גולן, הורי רז טבי וגיא גולן, לוחמי שייטת 13, שנהרגו ב'אסון השייטת' בלבנון בשנת 1997. אחרי עשרה חודשים התקיימה עסקה שבה הוחזרו חלקים מגופותיהם ביחד עם חלקים מגופתו של הלוחם איתמר איליה ונקברו בחשאי בבית העלמין מבלי לערוך בדיקת די.אן.איי ולערוך לחללים הלוויה חוזרת. אלו היו דוגמאות מההיסטוריה שנתנו לנו מודל להיאחז בו".

המדינה בעצם מתנערת מאזרחיה?

"כיום כן. בתקופתנו המדינה לא התנערה מאזרחיות. אנחנו כל הזמן אמרנו 'בני, עדי ועומר נשלחו לבצע פעילות מבצעית על גדר הגבול' ולא בזמן מלחמה. הדגשנו את האלמנט ההומניטרי. הסיסמה שלנו היתה "אמא מחכה בבית" – היה חשוב לנו להעביר מסר אוניברסלי שכל

בהכרח מלמעלה. אני לא חושבת שאדם נולד טרוריסט. אני נזהרת לא להשתמש בביטוי 'חינוך מחדש' כי יש לו קונוטציות לא טובות. אבל אפשר לחנך לדרך אחרת של מחשבה, להסתכלות אחרת על מציאות. אני מאמינה שהכול מתחיל בחינוך. ואם חינוך אותם לשנוא אותנו – אז כשהם בידינו אפשר לנסות לפרק את השנאה".

העיתונות והתקשורת מטפלים הרבה בסוגיית החטופים, אבל מאידך התקשורת מגששת באפילה לגבי מידע הנוגע לצד השני. אנחנו עסוקים בניחוש בלתי פוסק של 'מה חושב חמאס' ובדרך כלל טועים.

"ב-2001 עבדתי בחברת החדשות של ערוץ 2 בתור תחקירנית, וקיבלתי את התפקיד בזכות בני. כי אחרי שהם ראינו אותי מספר פעמים ושמעו שאני סטודנטית לתואר שני בתקשורת פוליטית הם התעניינו אם אני רוצה להיות

קראתי בעיתון הארץ ראיון מרתק עם ההיסטוריונית רעות הררי מאוניברסיטת תל אביב שחקרה איך ארה"ב שיקמה את האומה היפנית אחרי מלחמת העולם השנייה. איך הם הניחו נקמה בצד ויצרו אומה חדשה עם ערכים ליברליים שמוחקים שנאה ובמקומה בונים אומה מתקדמת. אז עובדה שזה אפשרי, כי טרור לא מוכתב בהכרח מלמעלה.

תחקירנית אצלם. זו היתה תקופת האינתיפאדה השנייה, ואחד הדברים שזכורים לי היטב הוא שאחרי כל פיגוע וכל אירוע בטחוני היינו מעלים לשידור את ההנהגה הפלסטינית מהגדה לדרוש מהם תשובות ולקייח את אחריות. ראינו את מרואן ברגותי, מוחמד דחלאן, ג'יבריל רג'וב ועוד. והם היו מדברים בעברית או אנגלית אל האנשים בישראל. לאויב היה פנים, והיתה לו כתובת. ידענו מי הם. היום אנחנו לא יודעים מול מי אנחנו עומדים וזה יוצר נתק מאוד גדול של מידע. אין לנו מושג הרי מיהו באמת סינוואר וההנהגה הפלסטינית ומה הם מתכננים. גם במובן הזה, הלכנו הרבה מאוד אחורה". ■

אפרת אברהם-ליבנה היא דוברת האוניברסיטה הפתוחה.

בתום הפעימה השביעית והאחרונה של שחרור החטופים, נוצרה אפשרות, לפחות תיאורטית, להחזיר עוד חטופים, אבל ישראל קבלה על כך שחמאס מנסה לשחרר שלא בהתאם למכסות שסוכמו. בדיעבד, האם איבדנו אפשרות להציל עוד חיים?

"אני חושבת נפתח חלון הזדמנויות להחזרת החטופים – המדינה חייבת לעשות הכל כדי להחזירם, בכל מחיר. אחרת מתחיל 'סחר בבני אדם' והוא הכי אכזרי שיש. נכון שהדאגה הראשונה היתה לילדים ולקשישים, שזה פשוט בלתי נתפס שהם נחטפו. אני חושבת שהמדינה היתה צריכה להציע את שחרור כל האסירים בבתי הכלא תמורת כל השבויים מהרגע הראשון. היה צריך לעשות את זה מייד".

האסירים הביטחוניים בבתי הכלא הם תעודת ביטוח לעתיד, לא?

"בזמנו היתה סדרה דוקומנטרית בטלוויזיה בשם "מגידו" של איציק לרנר שעקבה אחרי האסירים הביטחוניים בכלא מגידו. אפשר לראות שהאסירים ממשיכים את הפעילות הטרוריסטית שלהם בתוך כותלי 'בתי כלא'. הם מנהלים את סדר יומם, יש להם התארגנות פוליטית, העובדה שיש להם 'דובר' שמנהל מו"מ עם הנהלת הכלא – לא תחולל שינוי בתפיסה שלהם. זאת במקום לחשוב בחוכמה איך מכינים תוכנית ארוכת טווח לשיקום אסירים, ללמד אותם חשיבה ביקורתית ולנסות ולשנות את אופן החשיבה שלהם על טרור. הרי הם נכלאים ואז יש את הפת"ח וחמאס שמנהלים את בתי הכלא, במקום לפרק את הפעילות הפוליטית שלהם.

זו משימה לאומית ומחשבה למרחקים ארוכים – המדינה צריכה לחשוב ולהכניס כיצד אסיר ביטחוני שיושב אצלה עשרות שנים בכלא יצא ביום מן הימים עם חשיבה אחרת, ביקורתית מבלי לחזור למעגל הטרור".

וזה אפשרי?

"קראתי בעיתון הארץ ראיון מרתק עם ההיסטוריונית רעות הררי מאוניברסיטת תל אביב שחקרה איך ארה"ב שיקמה את האומה היפנית אחרי מלחמת העולם השנייה. איך הם הניחו את הנקמה בצד ויצרו אומה חדשה עם ערכים ליברליים שמוחקים שנאה ובמקומה בונים אומה מתקדמת. אז עובדה שזה אפשרי, כי טרור לא מוכתב